

Թաւրիզ, իւր հետ ունենալով Ախալքալաքի նախկին գործակալ Տ. Ընձակ վարդապետին, որ կարգուեցաւ Սալմաստի առաջն. փոխանորդ:— Իսկ Ախալքալաք ուղարկուեցաւ, Մեծ պահոց օրերում ժողովրդին քարոզելու և մխիթարելու համար՝ Տ. Մեսրոպ արեղայ Մաքսուդեան:

Տպարանի նախկին տեսուչ Տ. Մատթէոս վարդապետ կարգուեցաւ Բաղուի գործակալ և մեկնեց զէպի իւր սլաշտանատեղին:

ՏԱՃԿԱՀԱՅՔ

† Տ. Խորէն եպիսկոպոս Մխիթարեան.— Յունուար 22-ին եղեսնոյ մէջ ի տէր հանդեաւ Հայ եկեղեցականութեան պատուական և պատկառելի զէմբերէն մէկը, Տ. Խորէն եպիսկոպոս Մխիթարեան: Իրենց եկեղեցւոյն և ժողովրդեան անձնուէր հին եկեղեցականութեան վերջին ներկայացուցիչներէն մէկն էր հանդուցեալ Սրբազանը, որ իր կոչման դիտակցութեան հետ ունէր նաեւ կոչում և սէր դպրութեան և բանասիրութեան:

Տ. Խորէն եպիսկ. Մխիթարեան ծնած է 1822 յունուար 1-ին Վանայ Աւանց գիւղի մէջ. հօրը անունը՝ Մխիթար Մինասեան, և մօրը՝ Աննա Աբրահամեան: Մկրտութեան անունն էր Աբրահամ: Նախնական կրթութիւն մը առած է Աւանց գիւղի և Վանայ դպրոցներուն մէջ. յետոյ 1859-ին երուսաղէմի Ս. Յակովբեանց վանուց վարժարանին մէջ շարունակած է իր ուսումը, քերականութեան, ճարտասանութեան, տրամաբանութեան և կրօնադիտութեան դասեր առնելով Վանանդեցի Յովհաննէս վարժապետէն, և եկեղեցական երգեցողութեան՝ Պալաթցի Կարապետ վարժապետէն:

Եկեղեցական ըլլալէ առաջ ըրած է նաւաւարութիւն՝ Վանայ ծովուն վրայ, և դրադրութիւն Սաֆրաճի արհեստաւորացի Խասդիւղ Կ. Պուտոյ:

Դպրութեան աստիճան ընդունած է 1835-ին, սարկաւազ ձեռնադրուած է 1857-ին յերուսաղէմ Ս. Յակովբեանց տաճարին մէջ՝ ձեռամբ Տ. Յովհաննէս պատրիարքի։ 1862-ին կը ձեռնադրուի վարդապետ Տ. Խորէն անդամակցութեամբ։

Նախ քան զվարդապետութիւնն՝ ի Ս. Յարութիւն երեք տարի լուսարարութեան ու սարկաւազութեան պաշտօն վարած է։ անկէ յետոյ եղած է յաջորդաբար տեսուչ Ս. Աստուածածնի տաճարին, Ս. Յարութեան տաճարին ու Ռէմլէի վանուց։

1864-ին երուսաղէմի վանական վարչութեան որոշմամբ ընդունած է մասնաւոր իշխանութիւն գաւազան կրելու։ 1870 թ.-ին Տ. Եոպի Պատրիարքի և վանական վարչութեան որոշմամբ Կ. Պոլսոյ երուսաղէմատունը եկած է Պատր. Փոխանորդի պաշտօնով, զոր վարած է 5 տարի։

1871-ին ընտրուած է նաև անդամ Կեդր. վարչութեան Կրօն. ժողովին։ Նոյն ժողովին շրջանը աւարտելէ յետոյ՝ հրաժարած է փոխանորդի պաշտօնէն ու դարձած է երուսաղէմ։ Վեց ամիս վերջ սահայն՝ հրաւիրմամբ Կ. Պոլսոյ Տ. Ներսէս Պատրիարքին՝ վերադարձած է Պոլիս, վարած է 3 տարի Պալատի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ քարոզչի պաշտօնը, ընդ նմին երկու տարի ալ Կրօն. ժողովոյ անդամակցութեան ու ատենապետութեան պաշտօնները, ինչպէս նաև միէ ու կէս տարի Պատրիարքական խորհրդականութեան պաշտօնը՝ Տ. Ներսէս Պատրիարքի քով։

1876 սեպտ. 25-ին ի Պալատ՝ Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ մէջ, ընդունած է աստիճան ծայրագոյն վարդապետութեան։ 1876-ի սկիզբները Եդեսիոյ Առաջնորդ ընտրուած ըլլալով՝ Կեդր. վարչութեան Խառն ժողովի որոշմամբ և վկայականաւ դացած է Ս. Էջմիածին, և 1786 նոյ. 6-ին Տ. Գէորգ Գ. կաթողիկոսէն ձեռնադրուած է Եպիսկոպոս Եդեսիոյ վիճակին վրայ։

Առաջնորդական պաշտօնավարութեան միջոցին, 1881-ին Տ. Ներսէս Պատրիարքի և 1887-ին՝ Տ. Յարութիւն Պատրիարքի հրամանաւ այցելու հովուի պաշտօնով երկեցս դացած է Տիարպէքեր։

Տ. Խորէն Սրբազանի տկարութեանը պատճառաւ՝ Առաջնորդական պաշտօնավարութենէ հրաժարականը ընդունուած է Պատրիարքարանի կողմէ 1897 իետր. 11-ին, թէև անկէ առաջ ալ, 1896-ի սկիզբները, ուրիշ եկեղեցականի մը ներկայութիւնն անհրաժեշտ նկատուելով, արդի Առաջնորդը՝ Հաղարապետեան Տ. Անանիա Վ., Առաջնորդական փոխանորդի պաշտօնով նոյն թուականի յուլիս ամսոյ 10-ին ժամանած է Եդեսիա, ուրկէ

կը սկսի արդէն Տ. Խորէն եպիսկոպոսի իրական ձեռնթափութիւնը գործէ:

Տ. Խորէն եպիսկ. Մխիթարեան իր վերջին անպաշտօն վիճակին մէջ՝ Եղեսիոյ քաղաքամերձ Ա. Սարգսի վանքը կը բնակէր:

Տ. Խորէն Սրբազանի գովելի բարեմասնութիւններէն էին իր հաղուագիւտ անշահասիրութիւնը, որուն համբաւը հեռուներն ալ տարածուած ըլլալով, քահանայացուներ՝ եթէ մօտերնին ուրիշ եպիսկոպոս ալ ունենային՝ կը նախընտրէին Եղեսիա դալ ձեռնադրութիւն ստանալու, ուր ձեռնադիր Սրբազանը սովոր չէր բան մը պահանջելու, և մինակ կարողին յօժարակամ նուէրը կընդունէր, եթէ ուղէր ներկայացնել: Իր երկարձիգ աշխատասիրութիւնները մեծ խանդ մը կը մատնեն իր մօտ գրական աշխատութեամբ պարասելու, թէև ինքն իսկ համեստօրէն կը խոստովանէր այդ մասին իւր սահմանափակ կարողութիւնը:

ԳՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՔ

Տպագրուածներ

1. Համառօտ պատմութիւն Ա. Երուսաղէմի.
2. Համառօտութիւն Թեոսաւրոսի բարոյախօսութեան.
3. Համառօտութիւն իմացական փիլիսոփայութեան.
4. Ուղևորութիւն վերալի Սիրաքայ.
5. Աղիւսք Կատարինէի.
6. Պարտէզ Տիեզերական.
7. Պատմութիւն կրօնային պաշտ. և արարողութեանց հին ու նոր ազգաց.
8. Սկզբունք նկատական իմաստասիրաց և քրիստ. աստուածաբանից.
9. Գիտական շողեր:

Անտիպներ

1. Ծանօթութիւն ընդհ. ազգաց՝ երեք հատոր: 2. Քանի մը կրօնական խնդիրներ: 3. Նպատակ՝ Աւետարանական ճշմարտութեանց:

(Սուրհանդակ)

Խապայեան Սրբազանի տեղ Երուսաղէմի վանքի լուսարարապետ ընտրուեցաւ Բաղդատի առաջն. տեղապահ Գաբրիէլ վարդ. Անոյշեան: Այս առթիւ Պոլսոյ թերթերին յայտնում են թէ «քանի որ Անոյշեան Ծ. Վ. լուսարարապետ ընտրուեցաւ և

գործօն դեր մը պիտի ստանձնէ վանքին մէջ, Ելմտից տեսուչ Տ. Ղեւոնդ Վ. պիտի հրաժարի իր պաշտօնէն և իր ունեցած դրամներով պիտի ապրի, և միւս կողմէ Տ. Գէորգ եպիսկ. ալ հաւանականաբար Եղմիր երթայ իբրեւ առաջնորդ, կամ իբրեւ հոգևոր հովիւ Ռումանիոյ: Ասոր իբրեւ պատճառ ցոյց կը տրուի այն պարագան որ երկու եկեղեցականներն ալ դադարաւարակից չեն Անոյշեան Վ. ի:

— Ամերիկայի Առաջնորդ Տ. Յովսէփ եպիսկ. Սարաճեան, որ իր հոգևոր հովութեան շրջանակին մէջ կաշխատի օգտակար ըլլալ և տեղւոյն եկեղեցիներու նիւթական մատակարարութիւնը ապահովել, այս օրերս 3000 տղարով երկու նոր առն դնած է՝ իբր կալուած Ասդրի եկեղեցիին համար: Սարաճեան եպիսկ. Նիւ—Եորքի մէջ ալ եկեղեցի մը շինել կուզէ, և մինչև մէկ աստիճան այդ եկեղեցին այլ շինուելու ապահովութիւն կայ, քանի որ արդէն Թալշանճեան էֆ. և Կիւլպէնիեան եղբարք խոստացած են 10,000-ական տղար տալ. 10,000 տղարի չափ խոստում ալ առնուած է մնացեալ երկրորդ կարգի վաճառականներէն և ժողովուրդէն:

— Ա. Էջմիածնէն Պատրիարքարան ղրկուած են նոր տպագրուելիք գրաբար Աստուածաշունչի Ծննդոց առաջին 24 գլուխները պարունակող նմոյշները: Ա. Պատրիարքը այդ 15 նմոյշները զրկած է Պոլիս գտնուող ձեռնհաս եպիսկոպոսներու և Հայ լեզուի ու բանասիրութեան մասնագէտներու, որպէս զի իրենց քննիքը ըսեն: Ձեռ շատ լաւ է, ինչպէս տպագրութիւնն ալ սիրուն և մաքուր է, թէպէտ առանց պատկերի, հակառակ ասիէ առաջ լսուածին:

— Ա. Պատրիարքը յունուար 31 կէս օրին, ընկերակցութեամբ գործակատար Տիգրան էֆ. Տէր-Ներսէսեանի, Կայս. Պալատ գնաց: Սեւամլրգի արարողութենէն վերջը Ն. Սրբազնութիւնը՝ առաջնորդութեամբ Կայս. Պալատան արարողապետ Վսեմ. Իպրահիմ պէյի՝ ներկայացաւ Վեհ. Կայսեր և արժանացաւ Կայս. մեծարանաց: Ն. Վեհափառութիւնը հրամայեց իր Կայս. բարենները հաղորդել հաւատարիմ հպատակ Հայ ազգին: Ա. Պատրիարքը թէ՛ իրեն և թէ՛ իր ժողովրդեան արժանացած այս շնորհաց համար իր խորին երախտագիտութիւնը յայտնելէ յետոյ, բարեմաղթութիւններ ըրաւ Ն. Վեհափառութեան արեւշատութեան համար:

— Երուսաղէմի ժողանդաւորաց վարժարանը, բաւական բարեւոք ուղղութեան մէջ կը գտնուի: Այս կրթական հաստատութիւնը որ հաստատուած է Յովհաննէս Պատրիարքի օրով, իբր 42

տարի առաջ, փայլուն շրջաններէ յետոյ երբեմն նսեմացած օրեր ունեցած է. ներկայիս մէջ ունի 26 աշակերտներ, որոնք երեք դասարաններու բաժնուած են: Երրորդ դասարանը, որ բարձրագոյնն է, ունի 13 ուսանող, երկրորդը 8 և առաջինը 5: Ունի 6 դասատու, որոնք են. Տ. Մամբրէ Եպս. Մարկոսեան՝ կրօնագիտութեան, Վրոյր՝ հայերէնի և ֆրանսերէնի, Տ. Մետրոպ Վ. Նշանեան՝ մաթեմատիքական գիտութեանց, Տ. Յարութիւն Վ. Պարոնեան՝ գեղազրութեան, Պ. Սողոմոն Գրիգորեան՝ երաժշտութեան, և Պ. Արամ, որ երկրագործական պանքային առաջին գրագիրներէն է, իր անձնական դործերը զոհելով օրը 3 ժամ Տաճկերէն դաս կաւանդէ երեք դասարանի ուսանողաց:

— Կիլիկիոյ հանգուցեալ Մկրտիչ կաթողիկոսի մահէն՝ այսինքն զրեթէ 10 տարիէ ի վեր Կիլիկիոյ թեմին մէջ Միւսուն օրհնուած չէ, և այս պատճառաւ այդ կողմերու համար հարկ եղած Միւսունը Պատրիարքարանէ կը հայթայթուի: Որոշուած է որ նորընտիր կաթողիկոսը իր օծումէն անմիջապէս ետքը Միւսունօրհնութիւն կատարէ, աւելի ետքի պահելով Եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւնը: Այս անգամ Պատրիարքարան եղած դիմումին վրայ Իսկէնտէրուն կը ղրկուի բաւական քանակութեամբ Ս. Միւսուն թէ Կիլիկիոյ մէկ քանի թեմերուն և թէ Եդեսիոյ կողմերուն համար: Փոխանորդ Սրբազանը հեռագիր ուղղեց Իսկէնտէրուն, որպէս զի հոգեւոր պատշաճ մեծարանօք ընդունեն ղրկուած Ս. Միւսունը:

— Մուշի Պուլանըզ գիւղի Ս. Գանիէլ վանքին վանահայր և առաջն. փոխանորդ Պետրոս Վ. իր կոչման և պաշտօնին անվայել ընթացքի մէջ գտնուած ըլլալով, Մշոյ Պատր. փոխանորդ Խոսրով Վ., խորհրդակցութեամբ Գաւառ. վարչութեան, հարկ դատեր է Պետրոս Վ.-ը Մուշ հրաւիրել: Խոսրով Վ. զայս տեղեկագրելով Պատրիարքարանի, աւելցուցեր է թէ Պետրոս Վ.-ը պէտք է լիմ անապատ ղրկել, որուն միաբանն է տրդէն, և այս մտօք պէտք եղած հրահանգը տրուելու է լիմ անապատի վանահայրութեան:

— Ռուսիաքնակ Ա. Եռանէսգու, որ որը տղայոց համար ասիէ առաջ 4000 բուբլի ղրկած էր Պատրիարքարան, նամակաւ կիմացնէ Ս. Պատրիարքին թէ ինք հիւանդ ըլլալով, տակաւին անկողնոյ կը ծառայէ, և կը փափաքի որ այդ 4000 բուբլին անձեռնմխելի մնայ և միայն երկու տարուան համար անոր տոկոսը յատկանայ տղայոց պէտքերուն, խոստանալով միանգամայն որ իր ապաքինումէն վերջը նոր գումար մը պիտի նուիրէ, և կալուած մը գնելով արդիւնքը պիտի յատկացնէ որբանոցներու:

պէտքին: Պ. Եռանդուն փափաքեր է որ այդ կալուածը իր անուանը վրայ չըլլայ:

ՊԱՐՍԿԱ ՀԱՅՔ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԹԱԻՐԻՉԻ ՀԱՅՈՅ «ԱՐԱՄԵԱՆ ԵՒ Ս. ԱՆՆԱՅԵԱՆ» ԵՐԿՍԵՌ-
ԴՊՐՈՅՆԵՐԻ 1901—1902 ուս, ամի.

Ա.

1901—2 ուս. տարուայ մէջ Արամեան և ս. Աննայեան երկսեռ դպրոցներում պարագմունքներն սկսուել են սեպտ. 3-ից, և 11-ից կանոնաւորուելով՝ տեւել մինչև յունիսի վերջը. դպրոցական օրերի թիւը եղել է 165:

Տարուայ սկզբին Արամեան դպրոցում կային 111 աշ., նոր ընդունուեցան 34, որով եղան 145 աշ. ս. Աննայեան դպրոցում կային 81 աշակերտուհի, նոր ընդունուեցան 17, որով եղան 98 աշակերտուհի. այսպէս երկսեռ դպրոցներում կային 243 աշ. և աշակերտուհի. զրանցից տարուայ ընթացքում զանազան պատճառներով կամովին հեռացան 7 աշ. և երկուսը վախճանուեցան, որով տարուայ վերջին կային 234 աշ. և աշակերտուհի:

Բացուեցաւ այդ տարին Ե. դասարան լիակատար ծրագրով, ուստի և Արամեան դպրոցն 3 ստորին բաժանմանց հետ ունէր 5 հիմնական դաս, իսկ ս. Աննայեան դպրոցը նոյնքան ստորին բաժանմանց հետ ունէր 3 հիմնական դասարան. զրանցից առաջին բաժանմունքներն ըստ առաջնոյն միացած էին և օրիորդաց Բ. ու Գ. դասարանները մի սենեակում էին, որով 14 դասարան կար 12 սենեակում: